

พรหมภัสสร ชุณห์บุญญทิพย์, พัชนี สมกำลิ่ง. 2558. “สื่อความหมายธรรมชาติ : เครื่องมือ
การท่องเที่ยวในการอนุรักษ์” ใน วารสารวิถีสังคมมนุษย์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม -
มิถุนายน. หน้า 182-200.

สื่อความหมายธรรมชาติ :
เครื่องมือการท่องเที่ยวในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
Nature Interpretation:
Tourism's Tool for Natural Resources Conservation

พรหมภัสสร ชุณหบุญญทิพย์*
Prompassorn Chunhabunyatip
พัชนี สมกำลัง**
Patchanee Somkhamlung

* อาจารย์ประจำวิทยาลัยการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยนครพนม

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยนครพนม

บทคัดย่อ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนได้ โดยการใช้โปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติเป็นสื่อในการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกทางในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ นิทรรศการ และสื่อโทรทัศน์ เป็นต้น เพราะในขณะที่ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่นั้น โปรแกรมการสื่อความหมายธรรมชาติจะเป็นตัวไปกระตุ้นความตระหนักรู้ต่อความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้และความเข้าใจข้อมูลจากสื่อต่างๆ นอกจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยใช้สื่อความหมายธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอันส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์ในพื้นที่เขตป่าสงวนแล้ว ยังส่งผลต่อการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจเนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจะทำให้เกิดการหมุนเวียนของรายได้ที่เพิ่มขึ้นผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งในท้ายที่สุดก็จะส่งผลต่อการหมุนเวียนรายได้ย้อนกลับไปเพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นวัฏจักร

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, สื่อความหมายทางธรรมชาติ, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

Abstract

Ecotourism can be used as a tool for natural resource conservation. We would use interpretation program for distribution knowledge to tourists which includes signs and symbols in the nature trails, exhibitions and visualizations etc during ecotourism activities. The nature interpretation can raise awareness and enhance the learning process of tourists about the significance of natural resources and their conservation. Consequence, it may increase the biodiversity both of fauna and flora in the protected area. In addition, ecotourism can support livelihoods, which as a result can support conservational activities at the area.

Keywords: Ecotourism, Nature Interpretation, Natural resources conservation

บทนำ

การท่องเที่ยวนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อสุขภาพโดยรวมของบุคคล เพราะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการพักผ่อนและนันทนาการ ทำให้เกิดความสบายใจ ร่างกายสดชื่นจากการได้สัมผัสกับความงามของสรรพสิ่งรอบตัว เกิดสุนทรีย์ภาพแห่งชีวิตอันเป็นความปรารถนาของมนุษย์ทุกคน นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศ สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเคยเสนอรายได้จากนักท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2557 มีมูลค่าสูงถึง 1.3 ล้านล้านบาท ซึ่งติดอันดับ 1 ใน 10 ของโลก

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ แต่ในอีกด้านหนึ่งยังถูกมองว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพ เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นเกินกว่าขีดความสามารถของพื้นที่ทางธรรมชาติจะสามารถรองรับได้ และจากผลของการจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่มีประสิทธิภาพของผู้ประกอบการ อีกทั้งยังขาดการวางแผนเพื่อป้องกันผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติอย่างเป็นระบบ ดังนั้นปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเพิ่มสูงขึ้นโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา (ปานจิตร จินหิรัน และพีรสิทธิ์ คำนวนศิศิลป์, 2556) ดังนั้นหากจะทำให้การท่องเที่ยวเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงและสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้นั้น จะต้องใช้แนวคิดการบูรณาการการอนุรักษ์ที่มุ่งประเด็นไปที่การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการพัฒนาความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนควบคู่กันไปซึ่งนับเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั่นเอง (sustainable tourism) เนื่องจากปัญหาความสัมพันธ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาในเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามการแก้ปัญหาดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงความเกี่ยวเนื่องและการบูรณาการคุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจ เข้ากับสิ่งแวดล้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่นั้นๆ ด้วย จึงจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นแหล่งปัจจัยสี่ของมนุษย์เกิดความสมดุลและนำไปสู่ความยั่งยืนในที่สุด (Buckley, 2012)

ในปี 1993 Cater ได้เสนอแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) เพื่อให้เป็นทางเลือกด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สามารถลดผลกระทบด้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ โดยที่

การท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวเป็นการท่องเที่ยวที่เป็นหนทางที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนได้ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่ห่างไกล ด้วยการเพิ่มรายได้จากการใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจจากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบันโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ อีกทั้งยังมีผลต่อเนื่องต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในชุมชนที่อยู่รอบๆ แหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งรายได้จากการท่องเที่ยวยังสามารถนำไปใช้เพื่อกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยววนั้นๆ ซึ่งท้ายที่สุดจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ (Lima & d’Hauteserre, 2011)

จากประโยชน์ของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้มีการวิจัยและมีบทความทางวิชาการเผยแพร่เพื่อรองรับแนวคิดนี้อยู่มาก แต่วิธีการและหลักการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงถึงผลกระทบด้านบวกต่ออุทยานแห่งชาติและชุมชนโดยรอบยังไม่เป็นที่ปรากฏมากนัก ในขณะที่ตัวอย่างผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยวมิให้เห็นอยู่ทั่วไปและนับวันจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นบทความนี้จึงเป็นบทความที่จะแสดงให้เห็นถึงแนวทาง วิธีการและขั้นตอนการนำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ผ่านการใช้สื่อความหมายธรรมชาติ ไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติกรณีใน อุทยานแห่งชาติ พร้อมทั้งเสนอผลกระทบด้านบวกจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและต่อชุมชนโดยรอบ ซึ่งผู้เขียนได้ลำดับหัวข้อการนำเสนอไว้ดังต่อไปนี้

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ความหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

Ceballos Lascurain (1991) ได้ให้ความจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มีการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยการท่องเที่ยวรูปแบบนี้จะต้องไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ธรรมชาติ โดยเน้นที่วัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และ

สัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น ซึ่งในปีเดียวกัน Boo E. (1991) ได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ในแนวทางเดียวกับ Ceballos L. ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่นำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยแหล่งเงินทุนเพื่อนำไปสนับสนุนกิจกรรมและโครงการต่างๆ ในพื้นที่ป่าสงวน อีกทั้งยังสร้างโอกาสการจ้างงานสำหรับชุมชนใกล้เคียง แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังนำไปสู่การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ในประเทศไทย สฤกษ์ แสงอรุณ (2558) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันจะเกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจากความหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของทั้งสามท่านแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประกอบไปด้วยคำสำคัญ 4 คำคือ ทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาเรียนรู้ แหล่งเงินทุนและชุมชน ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก แต่ในบทความนี้ได้มุ่งประเด็นไปที่ ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานของการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถอธิบายความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังต่อไปนี้

ความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์นำมาใช้ในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นทรัพยากรธรรมชาติสามารถ แบ่งได้ เป็น

1. ประเภทที่ใช้ไม่หมด เพราะมีอยู่มากมาย เช่น อากาศ น้ำ แสงแดด เป็นต้น และหากถูกนำไปใช้ไม่เหมาะสม ก็เสื่อมคุณภาพจนถึงอาจจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพและชีวิตได้
2. ประเภทที่ใช้แล้วหมดไป สามารถเกิดขึ้นและทดแทนได้ตามธรรมชาติ แต่เป็นไปได้ช้า ได้แก่ แร่ธาตุ ต่างๆ
3. ประเภทที่ใช้แล้วเกิดทดแทนได้ เกิดและทดแทนได้ธรรมชาติ ใช้เวลานานพอสมควร เช่น ป่าไม้ มนุษย์ ดิน สัตว์

จากประเภทของทรัพยากรธรรมชาติที่กล่าวมาทั้ง 3 ข้อ อาจกล่าวได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติล้วนเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ และมนุษย์ไม่สามารถแยกตัว หุดหิ้วได้จากสิ่งเหล่านี้ได้ด้วยกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องอาศัย

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยทั้งสิ้น เช่น การหายใจเอาอากาศเข้าไปในปอด การดื่มน้ำ การรับประทานอาหาร การใช้แสงในการมองเห็น เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ แสดงให้เห็นว่าชีวิตประจำวันของคนเราย่อมต้องเกิดขึ้นท่ามกลางสิ่งเหล่านี้เสมอ

กิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่งก็คือ การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มนุษย์นิยมทำในเวลาว่างเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การท่องเที่ยวหรือการเดินทางไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใดก็ตามจะเกิดขึ้นได้นั้น ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น ซึ่งการท่องเที่ยวจะต้องเกิดขึ้นท่ามกลางสิ่งเหล่านี้เสมอ เช่น สวนสาธารณะ ชายทะเล ภูเขา แม่น้ำ ป่า โบราณสถาน เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นประเภทไหน ไม่ว่าจะเป็นเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือ มนุษย์สร้างขึ้น ต่างก็มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทรัพยากรธรรมชาติล้วนเป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยวที่ว่าได้ ซึ่งสามารถสรุปความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อการท่องเที่ยวได้ดังต่อไปนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวจะเป็นตัวเร่งให้รัฐบาลพัฒนาพื้นที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวก่อนแหล่งอื่น การที่รัฐบาลจะพัฒนาสถานที่ใด ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว รัฐบาลมักจะคำนึงถึงทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่จะเอื้อต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นอันดับแรก เช่น มีทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่สวยงาม น่าสนใจหรือไม่ มีสถานที่ทางประวัติศาสตร์หรือวัดวาอารามที่มีความเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าสนใจหรือไม่ มีปราสาทหิน มีถ้ำ มีบ่อน้ำแร่ บ่อน้ำพุร้อน มีสัตว์ป่าหรือไม่ ซึ่งหากสถานที่ใดหรือบริเวณใดมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ก็ย่อมจะได้รับการพัฒนา ก่อนสถานที่อื่นๆ แลเมื่อมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ผลที่ตามมาก็คือ การพัฒนาสาธารณูปโภคอื่นๆ เช่น การสร้างถนนหนทาง การติดตั้งไฟฟ้า การติดตั้งโทรศัพท์ การบริการโทรคมนาคม มีการสร้างโรงพยาบาล สนามบิน ท่าเรือ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเจริญในท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นก็จะได้รับประโยชน์ ยกกระดับชีวิตความเป็นอยู่และฐานะทางเศรษฐกิจ

2. ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวจะไปกระตุ้นให้ภาคเอกชนมีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เมื่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมีความเหมาะสม กลายเป็นพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยว เกิดนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ภาคเอกชนจึงสนใจที่จะเข้ามาลงทุนเพื่อรองรับการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นๆ เช่น การ

สร้างโรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร ศูนย์การค้า ร้านซักรีด ร้านอาหาร ร้านบริการถ่ายรูป ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น ทำให้เกิดการจ้างงาน เช่น แรงงานก่อสร้าง พนักงานโรงแรม พนักงานบริษัทนำเที่ยว แม่บ้าน เป็นต้น

องค์ประกอบที่ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ดังที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในข้างต้น ทำให้ทราบว่าในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องพิจารณาองค์ประกอบที่ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไปพร้อมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่ควรนำมาพิจารณาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบไปด้วย (Nelson, 2012)

1) **การเมือง** ในทางการเมืองส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยวจะเป็นในส่วนของกลไกการออกกฎหมาย และนโยบาย เพื่อนำไปใช้ในพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ว่าด้วยข้อบังคับ การอนุญาต และสิทธิในการใช้พื้นที่ เช่น การมีนโยบายต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน และการผลักดันให้มีมาตรการเพื่อสนับสนุนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2) **สังคม** จากนโยบายของรัฐบาลจะเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนซึ่งเป็นทั้งผู้สนับสนุนและจัดการการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะอยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าชุมชนที่อยู่รอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะไม่ได้รับผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการท่องเที่ยวที่ดำเนินการภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในด้านสังคมจะต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และต้องชี้แจงภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นๆ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย, 2539 อ้างใน สฤกษ์, 2548)

3) **เศรษฐกิจ** องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ เป็นการพิจารณาด้านศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถก่อให้เกิดรายได้แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งพิจารณาในแง่ของการบริการและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ความสะดวกสบายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ประสบการณ์การนำเที่ยวของผู้มาเที่ยวที่เป็นคนกลางในการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจระหว่างกิจกรรมการท่องเที่ยวกับธรรมชาติ วัฒนธรรมของคนในแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมและรูปแบบการนำเที่ยวและผลิตภัณฑ์การตลาดด้านการท่องเที่ยว รวมไปถึงการจัดการระบบการขนส่งในรูปแบบต่างๆ ที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การเก็บค่าธรรมเนียมหรือภาษีเพื่อนำไปใช้ในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งอาจแบ่งออกเป็นการเก็บภาษีโดยตรง หรือเป็นการเรียกเก็บรายหัวโดยรวมกับการใช้บริการ เช่น การเก็บค่าธรรมเนียม หรือ ภาษีในการเข้าอุทยาน และ มาตรการทางอ้อม ได้แก่ การเก็บค่าธรรมเนียมในการออกใบอนุญาตการประกอบธุรกิจด้านการท่องเที่ยว และค่าจำกัดขยะ โดยสุดท้ายแล้วรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะกลับไปใช้ในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์และชุมชนต่อไปเป็นวัฏจักร

4) **ความรู้และการศึกษา** มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ข้อคิดที่ว่าการศึกษาที่มีความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งการศึกษาที่ว่านี้ไม่ใช่การศึกษาในตำราหรือตามห้องเรียนทั่วไป แต่เป็นการศึกษาที่ได้ความรู้ในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อันจะนำไปสู่การตระหนักรู้และเกิดความชื่นชมต่อคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ในที่สุด เพราะการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเข้าใจจะทำให้เกิดความเคารพต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่เดินทางท่องเที่ยว และสามารถลดผลกระทบจากการเดินทางท่องเที่ยวได้ในที่สุด

จากองค์ประกอบทั้ง 4 ข้อที่กล่าวมานี้ องค์ประกอบในข้อที่ 4 คือหัวใจของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังจะเห็นได้จากความหมายและคำนิยามข้างต้นที่ผู้ให้ความหมายทั้งสามท่านต่างกล่าวถึงการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่าสุดท้ายแล้วการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องมีการศึกษาและเกิดความความรู้ต่อธรรมชาติในขณะที่เดินทางท่องเที่ยวด้วย ซึ่งเราสามารถที่จะประยุกต์แนวคิดองค์ประกอบด้านการศึกษาไว้ในสื่อความหมายธรรมชาติสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ดังต่อไปนี้

การประยุกต์ใช้เครื่องมือสื่อความหมายธรรมชาติในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ความหมายของสื่อความหมายธรรมชาติ

การสื่อความหมายธรรมชาติในประเทศไทย มีความเป็นมาที่ไม่ยาวนานนักและไม่ได้มีกรบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงคำบอกเล่าของนักวิชาการป่าไม้อาวุโสบางท่านกล่าวว่าการสื่อความหมายธรรมชาติในประเทศไทย ได้เกิดขึ้นพร้อมกับการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2505 (สฤช แสงอรัญ, 2558) ซึ่งในปี 1967 Tilden ผู้ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นบิดาของการสื่อความหมายยุคใหม่ของสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของการสื่อความหมายธรรมชาติว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาที่มีกิจกรรมมุ่งสู่ความหมายและความสัมพันธ์ดั้งเดิมผสมกับสิ่งที่ประสบการณ์ด้วยตัวเองและสิ่งที่แสดงไว้มีความหมายมากกว่าการสื่อสารข้อเท็จจริงด้วยวิธีการธรรมดา ส่วน National Park Service (2005) ได้ให้ความหมายการสื่อความหมายธรรมชาติไว้ว่า คือ กระบวนการที่ช่วยในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสในการสร้างการเรียนรู้และเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับพื้นที่ ซึ่งบางครั้งนักท่องเที่ยวอาจจะไม่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในทันทีที่ได้พบเห็น แต่มีโอกาสที่เมื่อกลับไปแล้วจะสามารถเชื่อมโยงและอธิบายความหมายในสิ่งนั้นได้ โดยสื่อความหมายธรรมชาตินี้มีเป้าหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลินและเข้าใจในพื้นที่อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติต่อไป รวมไปถึงสุรเชษฐ์ (2545) ได้ให้ความเห็นว่าการสื่อความหมายธรรมชาติ เป็นการเลือกใช้วิธีการและเทคนิคในการถ่ายทอดข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและผลผลิตทางวัฒนธรรม ในลักษณะที่ง่ายต่อการเข้าใจของนักท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลิน และกระตุ้นให้เกิดความตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระหว่างการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในขณะที่ อรอนงค์ (2547) ได้เพิ่มเติมในส่วนของจุดประสงค์ของการสื่อความหมายธรรมชาติ ว่าเพื่อการเปิดเผยความหมายและความสัมพันธ์เกี่ยวกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและเพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะไม่ใช้วิธีการสอน แต่เพื่อเป็นการกระตุ้นเพื่อให้เกิดความสนใจ ความเพลิดเพลิน ทำให้เกิดความรู้อย่างและความเข้าใจจนก่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้ายที่สุด

ดังนั้นอาจสรุปความหมายของสื่อความหมายธรรมชาติ (Nature Interpretation) ได้ว่า คือ การแปลความ หรือ ตีความเกี่ยวกับธรรมชาติและสรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ด้วยวิธีการหรือตัวกลางหรืออุปกรณ์ที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้มาเยือนได้รู้ เข้าใจ และได้รับความเพลิดเพลินกับการได้เข้าไปประกอบกิจกรรมในพื้นที่ โดยการสื่อความหมายธรรมชาติเป็นกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ประเภทหนึ่ง แต่มีใช้เป็นการบังคับให้ต้องเรียนรู้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสมัครใจที่จะเรียนรู้มากกว่า

จุดประสงค์ของการสร้างสื่อความหมายธรรมชาติ

จุดประสงค์ของการสร้างโปรแกรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติก็เพื่อสร้างการเรียนรู้ เพิ่มการรับรู้ และสร้างความเข้าใจ ผ่านกระบวนการกระตุ้นและการสนับสนุนให้เกิดการตระหนักซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติกับนักท่องเที่ยว ป้ายบอกทางระหว่างทางเดินเขาหรือแม้แต่แผ่นพับก็สามารถเป็นตัวกลางในการสื่อสาร (Intermediate) และเป็นตัวกระตุ้นความรู้สึกรักของนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจในความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากประสบการณ์ที่สัมผัสด้วยตัวเอง นอกจากนี้การสร้างโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติอาจเป็นไปในรูปแบบของ การสื่อสารระหว่างผู้นำเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวด้วยวาจา การแสดงป้ายให้ความรู้ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติและสื่อสิ่งพิมพ์โฆษณา เป็นต้น ในปี 2003 งานวิจัยของTubb ได้แสดงให้เห็นว่าการออกแบบโปรแกรมสื่อความหมายทางธรรมชาติ เช่น ป้ายที่อธิบายคุณลักษณะของป่าในระหว่างเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ก็สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และเพิ่มความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวได้ และส่งผลต่อความกระตือรือร้นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งของ Lee และMoscardo (2005) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่งผลกระทบบด้านบวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ จากการสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการให้ความรู้ระหว่างการท่องเที่ยวซึ่งจะนำไปสู่การสร้างทัศนคติที่ดีของนักท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้ายที่สุด (Kent, 2003) ซึ่งรูปแบบสื่อความหมายธรรมชาติสามารถแยกออกได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. การบริการสื่อความหมายโดยใช้คน (personal service) ได้แก่ การพูดสื่อความหมาย (interpretive talk) การเดินสื่อความหมาย (interpretive walk) การบรรยายประกอบสไลด์ (slide program)

2. การบริการสื่อความหมายโดยไม่ใช้คน (non-personal service) ได้แก่ การจัดให้มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติด้วยตนเอง (self-guided trail) นิทรรศการ (indoor/outdoor/wayside exhibits) สไลด์ประกอบเสียง (slide tape program) วิดีทัศน์ (video tape) และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ (printed materials)

เกณฑ์การวัดประสิทธิภาพของสื่อความหมายธรรมชาติ

ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ธรรมชาติผ่านรูปแบบสื่อความหมายธรรมชาติ ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ข้างต้นเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น เราสามารถประเมินประสิทธิภาพของการใช้โปรแกรมสื่อความหมายทางธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวในเชิงปริมาณได้ โดยปกตินิยมวัดตามหลักเกณฑ์ของ Tubb, 2003 ดังต่อไปนี้

1. จำนวนนักท่องเที่ยวที่สามารถเรียนรู้ดีขึ้นเมื่อผ่านกิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปนักท่องเที่ยวมีความรับรู้ต่อสถานที่ท่องเที่ยวประมาณร้อยละ 10 ของการฟัง ร้อยละ 30 จากการอ่าน ร้อยละ 50 จากสิ่งที่นักท่องเที่ยวเห็น และร้อยละ 90 จากการลงมือปฏิบัติ (Tubb, 2003)

2. สิ่งที่นักท่องเที่ยวรับรู้และค้นพบด้วยตัวเองส่วนใหญ่จะมาจากประสบการณ์โดยตรงของนักท่องเที่ยวเอง และความทรงจำที่เคยรับรู้แล้วในอดีตซึ่งจะถูกกระตุ้นความรู้สึกอีกครั้งเมื่อเจอเหตุการณ์ซ้ำๆ อันจะส่งผลให้เกิดการแสดงออกของอารมณ์ เช่น อารมณ์ตื่นเต้น ความซาบซึ้งต่อสถานที่ ดังนั้นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นประสบการณ์ในอดีตของผู้เรียนรู้ อันจะมีผลทำให้นักท่องเที่ยวมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติหลังจากผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนี้ในท้ายที่สุดหลังเสร็จสิ้นการท่องเที่ยวแล้ว นักท่องเที่ยวจะมีความรู้และประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องมีเพิ่มขึ้นหลังจากได้เข้าไปเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกด้วย

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นหลักการที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน และมืองค์ประกอบของการการได้รับความรู้รวมอยู่ด้วยกันอย่างแยกไม่ออก เช่นเดียวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีหลักการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและทุนการเงินเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ(Weaver & Lawton, 2007) ดังนั้นหากจะมีการนำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไปใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น จำเป็นที่จะต้องพิจารณาการจัดกิจกรรมสนทนาก่อนผ่านสื่อความหมายธรรมชาติควบคู่กับ

ความบันเทิงไปด้วย ได้แก่ การฉายวีดิทัศน์ ที่สอดแทรกความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่นักท่องเที่ยวในขณะที่การท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วนักท่องเที่ยวทางธรรมชาติจะมีกระบวนการเรียนรู้และซึมซับความรู้จากสื่อที่เป็นรูปภาพ ได้ดีกว่าการถูกกระตุ้นด้วยการใช้ความคิดผ่านชุดความรู้ที่เป็นปริมาณและตัวเลข (Ryan, Hughes, & Chirgwin, 2000) นอกจากนี้สื่อความหมายทางธรรมชาติที่เป็นสื่อวีดิทัศน์ โทรทัศน์แล้ว ป้ายบอกทางและป้ายให้ความรู้ในสถานที่ท่องเที่ยว ก็จัดว่าเป็นสื่อ สันทนาการที่สามารถแทรกกระบวนการเรียนรู้ได้ดีเช่นกัน ซึ่งป้ายแสดงต่างๆ ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติก็คือองค์ประกอบหนึ่งของโปรแกรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติ นั้นเอง

กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

1. นักพัฒนาด้านการท่องเที่ยวควรประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อกำหนดและวางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ให้เหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ เช่น การจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตอนุรักษ์ที่มีพันธุ์สัตว์หายากหรือใกล้สูญพันธุ์ มักจะได้รับความนิยมสูงจากนักท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อเข้าไปศึกษาและเรียนรู้พันธุ์พืช-สัตว์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสูง ดังนั้นหลังจากการประเมินศักยภาพพื้นที่แล้วสรุปได้ว่าการจัดแสดงนิทรรศการในศูนย์ให้บริการนักท่องเที่ยวมีความจำเป็นที่จะต้องแสดงและสร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืช-สัตว์ ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสประสบการณ์จริง ทั้งนี้ทั้งนี้วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดที่ทำให้นักท่องเที่ยวพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด (Hovardas & Poirazidis, 2006) เป็นต้น

2. มีการกำหนดหน้าที่ขององค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้พื้นที่นั้นๆ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นๆ จะเกี่ยวไม่ทางตรงก็ทางอ้อมต่อการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยแต่ละฝ่ายจะมีหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมกำหนดนโยบายและสิทธิในการใช้ประโยชน์พื้นที่ร่วมกับองค์ภาครัฐ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ มีส่วนช่วยทำให้กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมชาติมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพราะกลุ่มคนเหล่านี้

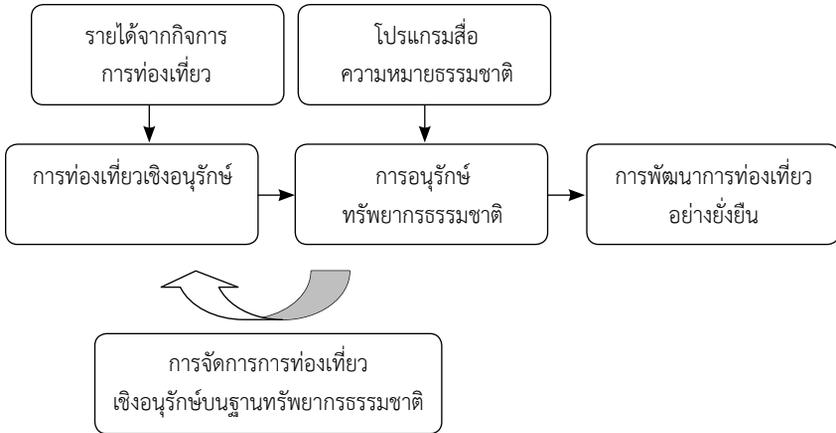
เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวและธรรมชาติและมีส่วนในการจัดโปรแกรม สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความตระหนักต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

3. พิจารณาการสร้างโปรแกรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติ (Interpretation program) ให้เหมาะสมต่อความรู้พื้นฐานของนักท่องเที่ยวและออกแบบอุปกรณ์สื่อความหมายธรรมชาติให้เอื้อโอกาสแก่นักท่องเที่ยวให้ได้ความรู้ระหว่างการท่องเที่ยว (Hovardas & Poirazidis, 2006)

ผลกระทบด้านบวกในการใช้สื่อความหมายธรรมชาติในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

การใช้สื่อความหมายธรรมชาติเป็นเครื่องมือหนึ่งในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถส่งผลให้เกิดการตระหนักต่อความต้องการในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติได้ ซึ่งเป็นที่แน่ชัดแล้วว่า มีอุทยานแห่งชาติหลายแห่งได้ดำเนินการใช้สื่อความหมายธรรมชาติเพื่อเป็นเครื่องมือและเป็นกลไกในการกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขึ้นในพื้นที่นั้นๆ ยกตัวอย่างเช่น ในเมืองโบฮอล (Bohol) ประเทศฟิลิปปินส์ ได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในเกาะเนื่องจากก่อนหน้านั้นจำนวนเต่าทะเลที่เป็นสัตว์พื้นถิ่นมีอัตราการลดลงอย่างต่อเนื่อง ต่อมาได้มีการใช้สื่อความหมายธรรมชาติกระตุ้นทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวในเกาะเกิดการสำนึกต่อการรักษาพันธุ์พืช-สัตว์ และพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารของเต่าทะเล หลังจากที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้แล้วปรากฏว่าจำนวนความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์ที่ลดลงได้กลับเพิ่มจำนวนขึ้นหลังจากที่ความหลากหลายทางชีวภาพพืช-สัตว์ลดลงอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งจำนวนเต่าทะเลก็มีอัตราการเพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยมาตรการการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ได้รับความร่วมมือจากผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวและองค์กร NGOs และรัฐบาล ด้วยการอาศัยวิธีการสร้างความรู้แก่ชุมชน, ชาวบ้าน และนักท่องเที่ยวเพื่อตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์พันธุ์พืช-สัตว์ผ่านกิจกรรมสันถนาการทุกรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Andrada, 2002) นอกจากนี้รายได้ที่ได้จากการให้บริการนักท่องเที่ยวสามารถนำไปเป็นแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบนเกาะ เช่นเดียวกันกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตป่าสงวน

น้ำอา รัฐบาลลาวได้มีการจัดสรรรายได้ที่ได้รับจากการที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเดินป่าเป็นเงินประมาณ 3,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อปี กลับไปใช้ในกิจการและกิจกรรมต่างๆ ในเขตป่าสงวน ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติในเขตป่าสงวนน้ำอา (Harrison & Schipani, 2007) ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตป่าสงวนน้ำอาได้ทำให้ชุมชนรอบๆ เขตป่าสงวนมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง โดยเมื่อพิจารณาจากรูปแบบความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชน (Sustainable Livelihood Framework) ทั้ง 5 ด้านคือ มนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ ธรรมชาติ และกายภาพ พบว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตป่าสงวนน้ำอา สปป. ลาว ทำให้ชุมชนเกิดการกินดีอยู่ดี มีรายได้เพิ่มขึ้น ลดความอ่อนไหวทางด้านสังคม เพิ่มความมั่นคงทางอาหารและเพิ่มความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อีกตัวอย่างหนึ่งในประเทศไทยมีการใช้สื่อความหมายธรรมชาติสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์ เจ้าหน้าที่อุทยานฯ พบว่าวิธีการเพิ่มพูนความรู้แก่นักท่องเที่ยว ก็คือการใช้สื่อความหมายธรรมชาติ ซึ่งเป็นกิจกรรมการดำเนินงานที่สำคัญของสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่า โดยในอุทยานฯ ได้ใช้สื่อความหมายธรรมชาติโดยเฉพาะป้ายและนิทรรศการในการให้ข้อมูลความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งสามารถสร้างจิตสำนึกที่เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของอุทยานฯ ได้ นอกจากป้ายบอกทางต่างๆ แล้ว ทางอุทยานฯ ได้มีการมีการปรับปรุงและพัฒนาาระบบสื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติต่างๆ มากขึ้น เช่นการจัดให้มีศูนย์บริการแก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ พื้นที่กางเต็นท์ ระบบป้ายสื่อความหมาย และการออกแบบจัดทำคู่มือต่างๆ เป็นต้น ผลจากการกระตุ้นนักท่องเที่ยวด้วยวิธีการที่หลายหลายนี้ทำให้โครงการอนุรักษ์พันธุ์พืช-สัตว์ภายในอุทยานฯ ได้ผลมากขึ้น ป่าไม้กลับมาอุดมสมบูรณ์มากขึ้น(สฤฯ แสงอรุณ, 2558) ซึ่งจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์บทความทางวิชาการดังที่ได้กล่าวมา จึงสามารถสรุปผลกระทบด้านบวกในการใช้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังปรากฏในภาพที่ 1(Tubb, 2003)(Lee & Moscar, 2005)

ภาพที่ 1 แสดงผลกระทบด้านบวกของการทอ่งท่ี่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สรุป

ในการลดผลกระทบทางลบของการพัฒนาการทอ่งท่ี่ยว การทอ่งท่ี่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากหลักการการจัดการการทอ่งท่ี่ยวอย่างย่งยืนซึ่งเป็นที่เข้าใจดีแล้วว่าจะบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติไม่สามารถคงอยู่หากปราศจากการทอ่งท่ี่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนี้การทอ่งท่ี่ยวเชิงอนุรักษ์ยังเป็นตัวขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจเนื่องจากทำให้เกิดการเดินทางทอ่งท่ี่ยว เกิดการหมุนเวียนของรายได้จากการทอ่งท่ี่ยวผ่านกิจกรรมการทอ่งท่ี่ยวเชิงอนุรักษ์โดยมีโปรแกรมสื่อความหมายทางธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการสอดแทรกความรู้เพื่อสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกับกลไกทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในการสนับสนุนให้การทำกิจกรรมโปรแกรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติให้บรรลุเป้าหมาย แต่ถึงอย่างไรก็ตามการวางแผนและดำเนินงานด้านการทอ่งท่ี่ยวเชิงอนุรักษ์ในแหล่งทอ่งท่ี่ยวทางธรรมชาติยังมีข้อจำกัดหลายอย่างที่ไม่สามารถทำให้การทอ่งท่ี่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างแท้จริงเนื่องจากปัจจัยทางด้าน การวางแผนกลยุทธ์ที่บางครั้งไม่สามารถควบคุมปริมาณจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากเกินไปจนสามารถที่แหล่งทอ่งท่ี่ยวรองรับได้ ประกอบกับระดับความรู้และการสื่อสารระหว่างนัก

ท่องเที่ยวเกี่ยวกับคนในชุมชนหรือแม้แต่สื่อความหมายทางธรรมชาติที่ไม่ชัดเจนและคนละระดับก็เป็นข้อจำกัดในการใช้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัดการและการควบคุมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนในแหล่งท่องเที่ยวเพราะสุดท้ายผลประโยชน์ทั้งหมดจะกลับคืนสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กลับคืนสู่ชุมชน กลับไปสู่สังคมนำไปสู่ความยั่งยืนอันเป็นจุดหมายของการพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

- ปานจิต จินหิรัญและพีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์. (2556). **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนชาวเกาะพังงา**. การประชุมมหาดไทยวิชาการ ครั้งที่ 4. 14 พฤษภาคม 2556. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาราช. (2545). **เอกสารการสอน ชุดวิชาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว : 23- 24**.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2539) . **Ecotourism**. น. 1-65. ใน เอกสาร ประกอบการระดมความคิดเห็น ครั้งที่ 1 โครงการดำเนิน การเพื่อกำหนดนโยบาย การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. 15 ตุลาคม 2539. โรงแรมเซ็นทรัลพลาซ่า, กรุงเทพฯ.
- สฤกษ์ แสงอรุณ. (2548). **การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศ (Ecotourism)**. http://www.dnp.go.th/NPO/html/Tour/Eco_Tour.html.
- สุรเชษฐ์ เศรษฐมาส. (2545). **เอกสารประกอบการสอนวิชาการวางแผนโครงการสื่อความหมายธรรมชาติ**. ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อรอนงค์ ฉะแยบแหลม. (2547). **การวิเคราะห์สังคมพืชเพื่อออกแบบการสื่อความหมายธรรมชาติบริเวณ เส้นทางในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. วิทยาศาสตร์ (อุทยานและนันทนาการ) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Andrada, W. (2002). "Ecotourism development framework in the Philippines," **Linking green productivity to ecotourism: Experiences in the Asia Pacific Region**, edited by T. Hundloe. Tokyo: Asian Productivity Organization (APO).

- Boo, Elizabeth. (1991). "Planning for Ecotourism". *Parks*. 2 (3) : 4 -8
- Buckley, R.. (2012). "Sustainable tourism: Research and reality," **Annals of Tourism Research**, 39 : 528-546.
- Cater, E. (1993). "Ecotourism in the third world: problems for sustainable tourism development," **Tourism management**. 14 : 85-90.
- Hector, Ceballos-Lusculian. (1991). "**Tourism Ecotourism and Protected Area**". *Parks*. 2 (3) : 31-35
- Harrison, D., and Schipani, S. (2007). "Lao tourism and poverty alleviation: Community-based tourism and the private sector," **Current Issues in Tourism**.10 : 194-230.
- Hovardas, T., and Poirazidis, K. (2006). "Evaluation of the environmentalist dimension of ecotourism at the Dadia Forest Reserve (Greece)," **Environmental management**.38 : 810-822.
- Kent, M. (2003). Ecotourism, "Environmental preservation and conflicts over natural resources," **Horizontes Antropológicos**. 9(20): 185-203.
- Lee, W.H., and Moscardo, G. (2005). "Understanding the impact of ecotourism resort experiences on tourists' environmental attitudes and behavioural intentions," **Journal of Sustainable Tourism**. 13 : 546-565.
- Lima, I.B., and d'Hauteserre, A. (2011). "Community capitals and ecotourism for enhancing Amazonian forest livelihoods," **Anatolia**.22 : 184-203.
- National Park Service. (2005). "Interpretation and Education". U.S. Department of the interior. U.S.A. Available Source: <http://www.nps.gov/learn>, August 26, 2005.
- Nelson, F. (2012). **Community rights, conservation and contested land: The politics of natural resource governance in Africa**: Routledge.
- Ryan, C., Hughes, K., and Chirgwin, S. (2000). "The gaze, spectacle and ecotourism," **Annals of Tourism Research**. 27 : 148-163.
- Tilden, F. (1967) . "Interpreting our Heritage". The University of north Carolina Press, Chapple Hill.

- Tubb, K.N. (2003). "An evaluation of the effectiveness of interpretation within Dartmoor National Park in reaching the goals of sustainable tourism development." **Journal of Sustainable Tourism**. 11: 476-498.
- Weaver, D.B., and Lawton, L. J. (2007). "Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research," **Tourism management**. 28 : 1168-1179.